

Att reproducera eller reformera, men inte revolutionera

I denna delrapport redovisas analysen av 25 examensarbeten skrivna inom ramen för lärarprogram som ger behörighet att undervisa i Idrott och hälsa. Uppsatserna har blivit godkända under 2012 vid Göteborgs universitet, Linnéuniversitetet, Malmö högskola eller Umeå universitet.

Urval

Alla godkända examensarbeten (självständiga arbeten) skrivna inom ramen för ämneslärarexamen i undervisningsämnet Idrott och hälsa, examinerade våren 2012 vid Malmö högskola, Högskolan i Halmstad, Gymnastik och Idrottshögskolan (GIH) i Stockholm, Örebro universitet, Linnéuniversitetet i Kalmar och Växjö, Umeå universitet och Göteborgs universitet, ingick initialt i studien. Emellertid visade det sig att inga examensarbeten hade skrivits inom ramen för ämneslärarutbildningen. Vissa modifieringar gällande urvalet har fått göras. Detta i sig är inte ett problem som är avgörande för studiens utfall. Jag är intresserad av att via examensarbetena undersöka a) studenternas förmåga att utveckla idrottsdidaktiken, b) studenternas förmåga att synliggöra relationen mellan teori och praktik i de självständiga arbetena och c) att synliggöra de dominerande ämnesinriktningarna som studenterna intresserar sig för i de självständiga arbetena - dvs detta är inte avhängigt de olika lärosätenas strukturplaner. Men en viss avgränsning har ändå behövt göras. Uppsatserna skrivs ibland på avancerad nivå och ibland på grundläggande nivå. Jag har i första hand valt de uppsatser som har skrivits på avancerad nivå. I de fall lärosätet inte har uppsatskurs för blivande lärare i Idrott och hälsa på avancerad nivå ingår uppsatserna på grundnivå i studien. I vissa fall skrivs uppsatserna inom exempelvis utbildningsvetenskap, och då har uppsatserna varit svårare att identifiera. Förfaringssättet har fått anpassas till respektive lärosäte. Initialt skickades mail till administratörer vid varje lärosäte. Administratörer med den inriktningen mot idrott/idrottsvetenskap/ lärarprogram med inriktning mot idrott och hälsa identifierades bland annat genom universitetens och högskolornas hemsidor. I några fall visade det sig att det inte var möjligt att få kontakt på detta sätt, då jag inte fick svar. Jag har då i stället tagit kontakt med personer vid lärosätet som jag känner. Prioriteringen har varit att komma igång med studien och jag har därför valt att läsa uppsatserna utifrån vilka uppsatser som har varit tillgängliga. Urvalet, som på grund av olika strukturplaner fortfarande inte är helt klart, har hittills gjorts på följande sätt:

GIH: Besked gavs att uppsatserna är sökbara i DIVA. Genom att välja alternativen självständigt arbete avancerad nivå (yrkesexamen), mellan 2012 och 2012 och lämna sökorden blanka identifierades 28 uppsatser, varav 27 fanns tillgängliga elektroniskt. Förfaringssättet kontrollerades genom en extra kontakt med GIH-biblioteket, som har kunskap om publicering och registrering av uppsatser.

GU: Besked gavs att uppsatserna är sökbara via universitetets egna elektroniska publiceringssystem GUPEA. Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap är ansvarig institution för examensarbetskurser inom lärarprogrammet. Instruktionen jag fick var att välja "Kandidatuppsatser UFL" och att sedan skriva "Idrott och hälsa". På detta sätt genererades 29 arbeten. Arbetena är alla tillgängliga elektroniskt och en bedömning av uppsatsernas innehåll gav vid handen att av dessa uppsatser behandlade tio arbeten idrott och hälsa. Bland uppsatser som valdes bort återfinns titlar som "Motivation i

ämnet slöjd. Slöjdlärares pedagogiska metoder att motivera sina elever” och ”Avhoppare – En studie om lärarens roll beträffande avhopp i moderna språk i grundskolan”. Arbetena tycks vara skrivna på grundnivå i utbildningsvetenskap.

HH: Besked gavs att alla uppsatserna är publicerade i DIVA. Därutöver skickades en lista med titlarna på fem uppsatser som blivit godkända 2012. Dessa arbeten var skrivna på grundnivå och behandlade utbildningsvetenskap snarare än idrott och hälsa. Inga uppsatser av relevans för analysen har således identifierats från detta lärosäte.

LnU: Genom direktkontakt med ansvarig administratör i Växjö fick jag en lista med tre uppsatser på avancerad nivå. Uppsatserna är skrivna av studenter som påbörjade sin utbildning vid Växjö universitet. I Kalmar har uppsatserna skrivits inom ramen för utbildningsvetenskap och på grundnivå. I detta första skede har inte dessa fem uppsatser analyserats.

Mah: Genom direktkontakt med ansvarig administratör vid lärarutbildningen på Malmö högskola fick jag en lista med tio uppsatser på avancerad nivå. Uppsatserna lämnades till mig i pappersformat.

UmU: Via mailkontakt fick jag en lista över 19 arbeten. Tre av dessa var möjliga att söka fram i DIVA. Övriga arbeten bad jag att få scannade och skickade till mig brevlades, men jag har ännu inte fått del av dessa.

ÖrU: Via mailkontakt fick jag en lista på fem arbeten. Ett av dessa var möjliga att söka fram i DIVA. Övriga arbeten bad jag att få scannade och skickade till mig brevlades. Efter en kontrollsökning i Diva identifierades ytterligare tre arbeten som behandlar idrott och hälsa, skrivna inom ramen för pedagogik med didaktisk inriktning. Det är ännu oklart hur dessa arbeten förhåller sig till de arbeten som stod med på ursprungslistan.

GIH: 28 uppsatser på avancerad nivå, som jag inte ännu har hunnit läsa och analysera.

GU: 10 uppsatser på grundnivå som jag har läst och analyserat.

HH: Inga uppsatser härifrån ingår i studien.

LnU: Tre uppsatser på avancerad nivå och fem uppsatser på grundnivå, varav jag har läst och analyserat de tre arbetena på avancerad nivå.

Mah: 10 arbeten på avancerad nivå, varav jag har läst och analyserat 10 arbeten.

UmU: 19 arbeten på avancerad nivå, varav jag har läst och analyserat tre arbeten.

ÖrU: 5 – 8 arbeten på avancerad nivå som jag inte ännu har läst och analyserat.

Resultat och analys

Studiens första tre frågeställningar är deskriptiva till sin karaktär:

- Behandlas undervisningsfrågor i uppsatserna? På vilket/vilka sätt och i relation till vad?
- Vilket ”språk” används för att behandla undervisningen? Används teoretiska perspektiv för att belysa eventuella undervisningsfrågor? Vilket/Vilka i så fall? På vilket/vilka sätt?
- Vilken/vilka ämnesdisciplin/er kan knytas till den eventuella behandlingen av undervisningsfrågorna? På vilket/vilka sätt görs detta?

Undervisningsfrågor i uppsatserna

För att besvara den första frågeställningen görs nedan en övergripande beskrivning av motiven till uppsatsinnehållen. Siffrorna inom parentes utgör uppsatsernas ID-nummer.

Undervisningsområden (2,3,7,11,12,14,16,18,22,23), varav

- Hälsa (11,18)
- Friluftsliv (2,3,12,22)
- Idrottspsykologi, stress, avslappning (7,16)
- Medicin, skadeförebyggande (14)
- Motorik (23)

Nya former för undervisning, logiker(1,10,5,8), varav

- Parkour (1, 10)
- Lek, diffusa idrotter (5,8)

Deltagande (4,6,9,15,19,20,21,24,25), varav

- Motivation, att motivera (9,21,25)
- Inkludering, exkludering (6,19,20)
- Bloggen i undervisningen (24)
- Att fostras genom fotboll (4)

Ämnets självförståelse (13,15,17).

Undervisningsområden

I alla uppsatser som behandlar undervisningsområden relateras uttryckligen till nationella styrdokument för skolan eller ämnet. Nedan följer en översiktlig beskrivning över hur studenterna inom ramen för olika undervisningsområden motiverar sina studier:

Friluftsliv: Gemensamt för uppsatserna är att studenterna ämnar undersöka hur friluftslivsundervisningen bedrivs. I några arbeten tas utgångspunkten i praktiken, (2,3), i en uppsats hänvisas till utvärderingar gällande friluftslivsundervisning (12) och i en annan uppsats hänvisas till att friluftsliv finns med i styrdokument för skolan och att friluftslivet är en nationell angelägenhet (22):

Friluftsliv är en del av det svenska samhället och en angelägenhet för svenska skolan att bevara till nästkommande generation. (22)

Hälsa – De två uppsatser som behandlar hälsa skiljer sig i sina utgångspunkter, även om båda relaterar till skolans ämnesinnehåll. Den ena syftar till att ta reda på hur lärarna gör då de undervisar i hälsa (18). I den andra har en "bra" undervisningsmodell identifierats redan innan uppsatsarbetet startar (11) och studenten har i samband med uppsatsarbetet valt att studera och lyfta fram en skola som använder detta undervisningskoncept.

Stresshantering – I uppsatserna om stresshantering beskriver studenterna att de har ett intresse för området (7, 16). Uppsatserna är förankrade i det idrottspsykologiska

forskningsfältet. Utifrån praktiken har studenterna erfarenhet av att lärarna inte undervisar i stress- och stresshantering. I en av uppsatserna hävdas att mentala träningsmetoder och spänningsreglering finns med som ämnesinnehåll i GY11, men hur lärarna praktiskt ska gå till väga beskrivs inte vare sig i ämnesplan eller i tillhörande kommentarmaterial (16).

Skadeförebyggande arbete - I uppsatsen om skadeförebyggande arbete i undervisningen (14) skriver studenterna att de är intresserade av skadeförebyggande arbete. Deras erfarenhet från praktiken är dock att lärarna inte arbetar skadeförebyggande, detta trots arbetsmiljölagen (SFS 2003:365) som innebär att elever ska inte "utsättas för fysiska belastningar som kan bidra till skador". Att ämnet skulle kunna bedrivas riskfritt är en utopi, menar studenterna, men däremot menar de att det är möjligt att minimera riskerna med god planering och organisering av undervisningen.

Motorik - I uppsatsen om motorik (23) beskrivs, med referens till Lars-Magnus Engström, att den fysiska aktiviteten har minskat radikalt och att barn inte längre har behov av att använda sina kroppskrafter. Studenterna menar att det är intressant att kartlägga barns motorik - utifrån minskningen av fysisk aktivitet och utifrån de delar av kursplanens innehåll som kan relateras till motoriska färdigheter.

Övergripande kan sägas om motiv till att fokusera på ett specifikt undervisningsområde, att det i uppsatserna ofta är tydligt att studenterna har ett särskilt intresse för just det valda undervisningsområdet. Vissa studenter redovisar sitt intresse i uppsatsen, medan andra låter det framkomma genom att de påtalar att undervisningsområdet är särskilt viktigt. Exempelvis skriver några studenter:

Friluftsliv som metod för ämnesövergripande undervisning skulle kunna bidra till att främja elevers utveckling och lärande genom att skapa relevans och en helhetsbild av kunskapande i skolan. (22)

I uppsatsen beskrivs friluftsliv med utgångspunkt i läroplanen som hela skolans angelägenhet, och studenterna menar att genom friluftsliv kan eleverna få kunskaper som är relevanta också i andra ämnen. I en annan uppsats diskuteras resultatet från studien i relation till andra undervisningsområden i ämnet. I detta exempel framhålls motorikundervisning som mer adekvat än boll- och tävlingsidrott.

Från att eleverna tidigare ha präglats av den klassiska Linggymnastiken där kroppshållning och exakta rörelser stod i fokus, har dagens idrottsundervisning övergått till att allt mer inriktas mot bollsport och tävlingsidrott (Engström 1988 s.10-14). En hypotes är att pojkarna har ägnat en större del av sin fysiska aktivitet åt boll och tävlingsidrott. Detta kan eventuellt ha bidragit till en ensidigare utveckling av de motoriska grundformerna hos pojkarna, medan flickornas fysiska aktivitet har stimulerat en mer allsidig motorisk utveckling.

I några uppsatser uppvisas en ambition att reformera praktiken, detta kan ske genom att antingen identifiera och beskriva undervisningsområdets teoretiska aspekter (16) eller genom att studera och lyfta fram "goda exempel" (11,12):

Med tanke på de krav som finns i samhället på människor i allmänhet, och kanske på ungdomar i synnerhet, att de ska vara perfekta så tror jag att det är jätteviktigt att se

över hur hälsa behandlas i skolan för att minska stressen för perfektion hos våra elever. Jag tror att denna undersökning kan komma att ge läsaren en början på frågan hur man kan göra hälsoundervisningen så givande som möjligt för eleverna, fylla samhällets förväntningar på ämnet samt höja idrottslärares profession. (11)

Ibland har studenterna praktisk erfarenhet av att det kan vara svårt att realisera undervisningen inom det specifika området, och då kan detta vara ett skäl till att de inom ramen för uppsatsarbetet har valt att studera hur lärare i skolorna beskriver eller förhåller sig till verksamheten. I några uppsatser tas utgångspunkten i styrdokument som beskriver innehållet som centralt i ämnet och vissa uppsatser utgår från forskning eller utvärderingar som menar att undervisning inom det valda området behöver utvecklas. Således motiverar studenterna sin studie utifrån egna erfarenheter och/eller från teoretiska perspektiv.

Ämnets logiker

De fyra uppsatser som behandlar ämnets logiker innehåller mer eller mindre uttryckt kritik mot logiker som enligt studenternas uppfattning dominerar skolämnet. Också i dessa uppsatser relateras till styrdokument för skolan. Två av dem behandlar Parkour (1,10) som undervisningsmoment i skolan. I den ena uppsatsen undersöks vad som händer med Parkourens grunder i en Idrott och hälsa-kontext. Studenterna motiverar studien utifrån att bruket av traditionella idrotter i undervisningen kan utestänga vissa elever och i uppsatsen lyfts även att forskning visar att icke-traditionella idrotter i undervisningen ger högre fysisk aktivitet (1). I den andra uppsatsen undersöks med intervjuer och kvalitativa observationer pedagogiska samband, som bidrar till att skapa lust att lära, mellan problembaserat lärande (PBL) och Parkour. I uppsatsen motiveras studien på följande sätt:

Av egna erfarenheter från skoltiden och praktikskolor har vi fått uppfattningen att redskapsgymnastik är en kroppsutövning där deltagarna är väldigt styrda i sina rörelser. [...] I vår lärarutbildning kom vi i kontakt med parkour [...]. Vi upplevde parkour som en kreativ och nyskapande kroppsutövning. [...] Vi ser alltså två motsatser; det vill säga det styrda, traditionella och det fria, moderna. [...] Detta väcker tankar hos oss vad gäller pedagogiska och didaktiska metoder och hur dessa kan optimera lärandet. (10)

Studenterna utgår här både från egna erfarenheter och från lärarutbildningens undervisning då de formulerar sin problemställning. En tredje uppsats behandlar samma tema i form av elevers engagemang i formella respektive icke-formella lekar (5). Studenterna argumenterar för att det är viktigt att "granska och ifrågasätta de metodiska val som används för att uppnå syftet med idrott och hälsa". Den fjärde uppsatsen behandlar konkreta och diffusa skolidrotter i relation till elevers meningsskapande under idrott och hälsa-lektionerna samt vilket värde estetiken har för detta (8). Denna uppsats motiveras med att de under utbildningen har funderat över estetikens roll i det idrottsliga utförandet, och att de ville undersöka denna relation vidare i samband med uppsatsarbetet.

Deltagande

Sex av uppsatserna som behandlar deltagande kan relateras till att motivera elever eller att som elev bli motiverad (9,21,25), samt till inkludering och exkludering i ämnet

(6,19,20). Uppsatserna som handlar om motivation utgår från elevers bristfälliga deltagande på lektionerna (21, 25) och att elevernas deltagande ofta styrs av yttre motivation i form av betyg (9). I en uppsats studeras hur lärare säger att de motiverar eleverna (21), i en annan tillfrågas eleverna i en enkätundersökning om vad som motiverar dem, och i den tredje uppsatsen, som också redovisar en enkätundersökning, tillfrågas eleverna om hur läraren gör för att motivera dem att delta i undervisningen (9).

Uppsatserna som relateras till inkludering och exkludering behandlar deltagande i ämnet utifrån rummets/lokalens utformning (20), elevers duschvanor (19) och funktionsnedsättning (6). För en mer inkluderande verksamhet så menar studenterna att det behövs en ökad medvetenhet om rummets utformning (19, 20) för att få fler att delta. Duschningen verkar i en uppsats ses som en del av ämnets praktik. I uppsatsen konstateras att:

I ämnesplanen för Idrott och hälsa (Skolverket, 2011) kan vi inte se något specifikt om skolans ansvar för att lära eleverna om duschvanor. Däremot står det om hälsa och livsstil, vilket blir en tolkningsfråga gällande om duschvanor ingår i begreppet hälsa och livsstil. (19)

I bakgrunden till studien uppmärksammas att duschningen kan vara tillfälle då det för läraren är svårt att upptäcka diskriminering och trakasserier och i Gy11 finner studenterna stöd för sin studie då skolan ska motverka, förebygga och förhindra alla former av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling (19). De åtgärder som föreslås, baserade på resultatet från en enkätundersökning med elever, handlar om förändring av yttre ramar som duschdraperier, avskilda duschtrymmen och extra tid till att duscha och byta om (19).

En annan student reflekterar på följande sätt angående hur idrottshallsmiljön kan bli mer tillgänglig för elever som uppvisar osäkerhet i situationen:

Vad kan man göra för att hjälpa dessa elever? Kanske kan man låta eleverna lära känna materialet i lugn och ro innan de används i skapt läge inför resten av klassen (20).

I dessa två uppsatser (19,20) relateras elevernas inkludering i ämnet dels till lärarnas kunskaper om hur miljön kan bli mer tilltalande eller tillgänglig, dels till hur elevernas beteenden ska anpassas till studenternas föreställningar om ämnets praktik. I uppsatsen om elever med funktionsnedsättning blir råden att aktiviteterna kan förändras så att de blir möjliga att genomföra, att låta eleverna komma till tals och att inte bedöma elever med funktionsnedsättningar utifrån "vanliga normer". I denna uppsats intas således en något annorlunda ståndpunkt som istället innebär särbehandling av de elever som i detta sammanhang riskerar att bli exkluderade.

En uppsats behandlar bloggen som del av undervisningen, då studenternas erfarenhet är att elevers frånvaro i ämnet är hög och att ämnet har tappat i status. Studenterna vill bidra till att förändra ämnet och den negativa trenden genom att knyta an till bloggen, en kommunikationsform som många ungdomar använder på sin fritid (24).

Många skolor har idag problem med att få eleverna att aktivt delta i idrottsundervisningen och allt fler väljer att sitta vid sidan av och titta på. För dessa elever skulle undervisningen bli mycket mer givande genom att ha teoretiska alternativ vid sidan av den praktiska undervisningen och dessutom blir det en chans för eleverna att inte missa viktig information om moment som i sin tur kan läggas upp på bloggen av läraren. Undervisningstiden i idrottshallen skulle kunna användas mer effektivt åt fysisk rörelse då alla de teoretiska bitarna kan behandlas på bloggen där eleverna även har mer tid till diskussion för tankar och reflektioner. Ofta finns inte tiden till större och mer ingående diskussion under lektionstid och många elever hinner inte komma till tals. Genom att föra diskussioner på bloggen får eleverna träna i att yttra sina åsikter i olika frågor samt även lära sig att lyssna på andra.

Användning av bloggen i undervisningen skulle således, enligt studenterna, kunna öka deltagandet och hantera relationen mellan teori och praktik i ämnet, detta utan att göra avkall på den fysiska rörelsen. I en annan uppsats, som inte direkt behandlar idrott och hälsa-ämnet, undersöks hur fotboll, i form av en intervention i skolan kan bidra till att fostra elever utifrån skolans värdegrund (4). Genom fotbollens tydliga regler tränades eleverna i att förstå vad som förväntas av dem. Även i skolämnena finns regler, men dessa är inte lika tydliga som fotbollens och konsekvenserna för vad som sker när reglerna bryts är inte heller lika uppenbara. Genom interventionen skulle eleverna få bättre förutsättningar att delta i skolans övriga verksamhet.

Deltagandets relation till elevernas lärande belyses inte nämnvärt. I en uppsats beskrivs dock vikten av deltagandet på följande vis:

En elev som inte deltar regelbundet på idrottsundervisningen går miste om möjligheten att bygga goda relationer med sina klasskamrater och missar på så sätt chansen att tillförskaffa sig relevanta kunskaper inom idrottsämnet. Givetvis är det så att frånvaron från lektionerna i sig innebär att eleven går miste om relevant undervisning, men just relationsprocessen är av så pass stor vikt inom idrottsämnet. Annerstedt (2007:176) tar upp gruppbyggandet under idrottslektionerna som ett centralt inslag och han menar att det alltid finns en risk för konflikter när en grupp ska bildas. Om det då finns elever som enbart sporadiskt deltar på idrottslektionerna så löper dessa elever större risk att hamna i konflikt med sina klasskamrater då man helt enkelt inte känner varandra under dessa former. (25)

I en annan uppsats lyfts också gemensamma fysiska aktiviteter i relation till att som idrottslärare skapa en relation till eleverna (21):

Erik menar att just ämnet idrott är enklare att skapa en närmare relation till eleven än andra ämnen, **"att svettas ihop är att svetsas ihop"** uttrycker han det som. (21)

Verktyget, som det bland deltagande lärare i denna studie råder konsensus om, är att undervisningen ska vara rolig. För att få eleverna att vilja delta gäller det exempelvis att välja roliga eller annorlunda aktiviteter samt att pusha och peppa eleverna utifrån ett positivt förhållningssätt (21). Lärarna klarar dock inte av att motivera alla elever och en intervjuad lärare uttrycker sig på följande sätt: "Man kan inte frälsa alla. Men man kan försöka" (21).

Ämnets självförståelse

De tre uppsatserna om ämnets självförståelse behandlar lärares syn på ämnet och dess syfte (13,17) och vilket arbetssätt lärare har när de bedömer och betygssätter i ämnet (Idrott och hälsa 1, GY11) (15). I de tre uppsatserna hämtas motiven till uppsatsvalen under den verksamhetsförlagda utbildningen. I ett fall beskrivs en avsaknad av styrdokument under VFU:n (13), i ett annat beskrivs ett bristande intresse för ämnet hos övrig personal på skolan (17) och i den tredje uppsatsen finns en kritik mot de nya ämnesplanerna och kunskapskraven då de upplevs som möjliga att tolka på olika sätt (15).

Utifrån vår VFU (Verksamhetsförlagadutbildning) har vi uppfattat att det är svårt att bedöma och betygsätta eleverna utefter de nya ämnesplanerna och kunskapskraven. Det finns även begrepp som kan tolkas på olika sätt vilket då kan bli ett problem vid betygsättning, eftersom det inte finns några allmänna råd om hur de ska betygsätta utefter de nya ämnesplaner och kunskapskraven. (15)

I studien framkommer att vissa av de intervjuade lärarna inte använder betygsmatriser, medan de som faktiskt använder matriser tenderar att översätta ämnesplanens begrepp med sådana som redan finns inom de praktiker som de har erfarenheter från – som dansens terminologi och bollidrotters språk.

Kritiken mot styrdokument finns även i uppsatsen om ämnets status hos övrig skolpersonal (17), medan kritiken gällande bristande användning av styrdokument snarare riktas mot undervisande lärare i ämnet (13). Kritiken gällande diskrepansen mellan styrdokumentens innehåll och realiserat ämnesinnehåll kan således riktas både mot myndigheter och lärare. I en av uppsatserna framkommer därtill i samband med studien att även eleverna kan ses som bidragande till att ämnet får ett annat innehåll än det som föreskrivs i styrdokumentet:

[Läraren] berättar även att han ibland ser det som en svårighet att uppfylla det krav och riktlinjer Idrott och hälsan har enligt ämnesplanen och kursplanen eftersom han har elevgrupper där nästan ingen elev dyker upp på lektionerna. Han förklarar att han i dessa fall måste finna vad som motiverar eleverna att komma till lektionerna och aktivt delta i undervisningen. Han har upptäckt att ett ökat elevinflytande i dessa elevgrupper bidrar till en högre närvaro. På så vis förklarar Erik att han ibland finner det svårt att driva en undervisning som passar dessa elever och som passar ämnesplanen. Han förklarar det på följande vis: "...om dom kommer och vill spela pingis då kanske dom får spela pingis eftersom det är bra att dom kommer överhuvudtaget". (13)

I exemplet ovan visas genom studien att deltagande i organiserade aktiviteter under lektionstid kan prioriteras framför styrdokumentet och kunskapskraven, vilket innebär att kunskaperna underordnas aktiviteten. Sammanfattningsvis framkommer genom uppsatserna att lärare i flera fall inte har tillräckliga kunskaper, och inte kan finna strategier för att tolka och omsätta styrdokumentet i dessas nuvarande former i praktiken.

Sammanfattningsvis

Undervisningsfrågor behandlas i alla uppsatser som ingår i det redovisade empiriska underlaget. Studenterna väljer uppsatsinnehåll utifrån ett intresse för ett

undervisningsområde/aktivitet/fråga som de uppfattar behöver eller kan lyftas fram tydligare i ämnet, utifrån en kritik mot någon logik som studenterna menar får för mycket utrymme i skolan, utifrån en uppfattning om att intresset för att delta i ämnet behöver bli högre eller utifrån att de uppfattar och finner det problematiskt att det finns olika tolkningar av ämnets innehåll.

Teoretiska perspektiv och ämnesdiscipliner

I uppsatserna är teorier relaterade till individer mest förekommande. Exempel på sådana teorier som förekommer i uppsatserna är motivationsteori (9,16,10,25), utvecklingspsykologiska teorier (5,10,23) och teorier relaterade till kognitionsforskning (3), neurodidaktik (10) och KASAM (7,11,18). Ett par uppsatser saknar teoretiskt perspektiv, annat än tidigare forskning och i form av historiska tillbakablickar (14,17,21,22) och ett par uppsatser utgår från det naturvetenskapliga paradigmet (14,23). I vissa uppsatser blandas vetenskapliga paradigmen (1,5,19,23).

I uppsatser som knyter an till lärande refereras, ofta via läroböcker och omtolkare, till verk av Piaget, Vygotsky, Dewey och Merleau-Ponty. Dessa teoretiska perspektiv fördjupas inte och används inte heller på ett tydligt sätt i uppsatsernas analysdel. Då dessa teoretiska perspektiv inte fördjupas, reduceras de till fraser och begrepp, förhållandevis frikopplade från samhället. Piaget och Vygotsky behandlas exempelvis oproblematiskt sida vid sida i några uppsatser (5,23). Dewey refereras huvudsakligen till utifrån frasen "Learning by doing", exempelvis:

Elevers egna erfarenheter ses som en stor kunskapskälla inom begreppet "Learning by doing" och Dewey som förespråkar "Learning by doing" förklarar att erfarenhet kan inte enbart komma genom reflektioner utan de bör vara förankrade i handling. De bör inhämtas genom fler kunskapskällor än enbart läroböcker och teoretisk undervisning exempelvis genom att få se, ta på samt uppleva med kroppen och sinnet." (11)

I vissa uppsatser görs analyser med hjälp av de teoretiska begreppen, exempelvis:

Att idrottslärarna motiverar och beskriver syftet med lektionerna verkar enligt eleverna vara en bra metod för att de ska vilja tillägna sig kunskapen. Det bidrar till att de elever med lågt intresse för ämnet och dåliga erfarenheter ändå kommer till lektionen och är med. Därmed tycker jag mig kunna se den innebörd Thedin Jakobsson (2007) beskriver att Antonovskys (2005) teori känsla av sammanhang (KASAM) har i undervisningen. Idrottslärarna vill att eleverna ska förstå att de inte bara gör saker utan anledning på idrotten och därmed försöker de tydliggöra syftet med lektionen och de utvalda aktiviteterna i genomgångar och diskussioner tillsammans med eleverna.

Lärarnas undervisning, där de "integrerar hälsa", förklaras här på individnivå med begreppet KASAM. Eleverna ska med ett visst undervisningskoncept (som också framhålls i uppsatsen) få en "känsla av sammanhang".

Sociologiska teorier i form av referenser till (mer eller mindre direkt) Bourdieu, Foucault och läroplansteori (1,2,12,15), ger inte upphov till en analys där resultatet tydligt diskuteras utifrån ett samhällsperspektiv, snarare förstås resultatet med hjälp av de sociologiska begreppen på individ- eller möjligen gruppnivå. Grupperns habitus och

smak ska korrigeras genom utbildning. I en uppsats där de teoretiska begreppen faktiskt används i analysen uppges lärarnas habitus delvis vara en "faktor" till att Parkour får en annan form i en idrott och hälsa-kontext. Genom bättre utbildning i att undervisa i Parkour ska Parkouren i Idrott och hälsa få en mer kreativ form och öka elevernas frihet (1). Ett annat exempel där "smak" verkar ses som något som kan förändras genom utbildning finns i en annan uppsats (12):

En äkta nordbo hör hemma i naturen eftersom större delen av befolkningen har närhet till naturen och det har alltid varit naturligt för oss att spendera mycket tid i skog och mark.

Här kopplas familjens socioekonomiska standard bort och varje elev får möjlighet att utföra friluftsliv och friluftslivsaktiviteter som för vissa kan ses som väldigt avlägset.

Eftersom alla elever har fått ta del i undervisning innebär detta även att elever som kommer från sämre socioekonomiska förhållande eller har en annan kulturell bakgrund ges möjlighet att se vad svenskt friluftsliv kan innehålla.

Tankegången i uppsatsen kan tolkas som att elever med "sämre socioekonomiska förhållande eller har en annan kulturell bakgrund" genom undervisningen ska förändra sin smak så att den blir mer lik "äkta" nordbors smak för naturen.

Valet av teorier och sättet att använda dessa i uppsatserna innebär att uppsatsstudiernas resultat inte kan kritiskt belysas. Snarare innebär teorianvändningen i analysen att man klassificerar eller att bekräftar studiernas resultat. Teorier, men också tidigare forskning, används därutöver för att lyfta fram ett visst undervisningsområde, även om denna kunskap i sig inte nödvändigtvis hjälper läsaren av uppsatserna att djupare förstå problemet som är föremål för undersökningen. Teorierna bestäms då utifrån undervisningsområde snarare än forskningsfrågor (5,7,10,16,23). Teorierna kan i dessa fall vara behjälpliga i samband med utformningen av undersökningsmetoder (t ex vid formulering av enkätfrågor och intervjuguide), men tycks inte alltid vara det. Samtidigt är teoriernas operationaliserbarhet i analysen beroende av forskningsfrågorna, exempelvis kan teorier om stresshantering användas för att förstå och förklara individers stresshantering, men inte nödvändigtvis för att förstå och förklara hur lärare uttrycker att de undervisar i stresshantering.

Redskap för reflektion över undervisning

Utifrån didaktikens anatomi (se figur 1 och 2) behandlas här dels uppsatsinnehållens fokus, dels den didaktiska nivå som studenterna reflekterar över undervisningen. Uppsatsernas fokus har presenterats i form av Undervisningsområden, Deltagande, Logiker och Ämnets självförståelse. I uppsatserna som behandlar undervisningsområden finns övervägande ett oproblematiskt förhållningssätt till dessa. Detta innebär, ifall det är ett etablerat undervisningsområde, att undervisningskoncept kan framhållas av studenterna. När positionering görs, är det gentemot tävlingsidrott eller bollspel, exempelvis skriver några studenter:

Ett intressant resultat [...] är dock att själva benämningen "bollspel" går inte att finna i styrdokumentet för ämnet Idrott och hälsa men ändå är det en vanligt

förekommande "aktivitet". Kanske lever lärarna kvar i en tid då bollspel senast fanns med i styrdokumentet, nämligen i Lgy 70 [...]. (13)

Inom mindre etablerade områden som inte är lika förankrade i skolämnets historia, kan studenterna vilja ta reda på hur de som lärare ska kunna undervisa i dessa. Sådana områden är hälsa och stresshantering. Här är således varken undervisningskoncept eller de didaktiska principerna självklara, åtminstone inte för studenterna.

I uppsatserna som behandlar deltagandet i ämnet är det bara en som lyfter fram att undervisningsinnehållet kan anpassas, och det är uppsatsen som handlar om elever med funktionsnedsättning (6). Övriga uppsatser om deltagande relaterar inte till undervisningskoncept eller rådande didaktiska principer för undervisningen. I uppsatserna som berör logiker finns däremot mer eller mindre uttalad kritik mot rådande undervisningslogiker, då i synnerhet sådana som inte tydligt utmanar elevernas kreativitet. Logikerna behandlas i uppsatserna på koncept- och principnivå, den senare utifrån styrdokument, däremot saknas analyser på principnivå utifrån exempelvis sociologiska och filosofiska perspektiv. I uppsatserna om ämnets självförståelse framkommer en kritik gällande diskrepansen mellan styrdokumentens innehåll och realiserat ämnesinnehåll, det vill säga kartan stämmer inte med terrängen. Studenterna är emellertid inte överens om ifall det är undervisningen eller styrdokumentet som behöver ändras. Principnivån berörs således, även om uppsatsernas fokus är mer på individnivå än ett politiskt plan. Ibland förekommer dock historiska tillbakablickar, och utifrån dessa blir det tydligt att ämnes- och undervisningsinnehåll kan användas för att fostra eleverna. Nationella styrdokument (som finns på en principnivå) är på grund av studenternas teorianvändning svåra att förstå och förklara, det vill säga det enda som de har teoretiska möjligheter att belysa är lärares och elevers val och agerande utifrån ett individ- eller grupperspektiv.

De teoretiska redskap som studenterna har när de reflekterar över undervisningen omfattar således i synnerhet metod- och konceptnivå. Detta innebär att studenterna genom uppsatserna inte visar att de har redskap för att diskutera ämnet på en principnivå. De kan pröva olika innehåll, metoder och koncept och uppfatta vissa som "bättre" än andra, men de kan inte med den kunskap som framkommer i uppsatserna, förklara varför ett koncept skulle vara bättre än något annat, eller kunna analysera sin egen undervisning i relation till andra aktörer och intressenter i samhället.

Diskussion

I denna rapportens inledning hävdades att examensarbetena kan ge en fingervisning om vilka tankeströmningar som lärarkåren framgent kommer att diskutera. Vidare lyftes tidigare forskning som pekade på att ämnets kärna tycks vara oklar, att ämnet är svårtolkat, att det i skolämnet finns problem med betygssättning, bedömning, lektionsinnehåll, hälsans roll i idrott och hälsa och med elevfrånvaro. Forskning om idrottslärarutbildningar lyftes också, då i form av idrottsrörelsens inflytande, att många idrottslärarstudenter främst vill utöva idrott under sin utbildning, idrottslärarutbildares bristfälliga didaktiska kunskaper och att det didaktiska perspektivet i ämnet är otydligt.

Så vad indikerar då denna delstudie? Uppsatserna om ämnets självförståelse handlar också om ämnets kärna, att ämnet är svårtolkat och att bedömning och betygssättning i ämnet är komplicerat. Lektionsinnehållet behandlas i uppsatserna i form av olika

undervisningsområden som lyfts fram och även i form av logikerna. Ingen av uppsatserna belyser idrottsläroarbildningen, men väl bollsporter och tävlingsidrott under idrott och hälsa lektionstid, och då inte som något eftersträvanvärt. Lärarna kritiserar i några fall för deras val av undervisningsinnehåll, men Riksidrottsförbundets eventuella påverkan på ämnets innehåll och realisering studeras inte närmare. Att uppsatserna inte behandlar idrottsläroarbildningen kan dock bero på den underordnade position som studenterna befinner sig i då uppsatsen ska examineras av föreläsare för det studerade området.

Även om uppsatserna i denna delstudie behandlar problemställningar som kan relateras till både undervisning och nationella styrdokument, saknas uppsatser som specifikt behandlar ämnesdidaktiken. Det kan vara så att det är ett område som många finner ointressant men det kan också bero på att ämnesdidaktiken är för komplex alternativt diffus för att behandlas i en uppsats. Kanske har inte utbildningen föranlett diskussioner om ämnesdidaktiken? Kanske kan det bero på eventuella bristfälliga didaktiska kunskaper. Överlag väljer studenterna att inte göra analyser som inbegriper metateoretiska perspektiv, vilket innebär att de inte visar att de har redskap till något annat än att reproducera den befintliga praktiken, i linje med olika intressenters önskemål.

Det som talar emot att studenterna helt och hållet kommer att reproducera problematiska delar i den befintliga praktiken är att alla knyter an till nationella styrdokument i sina uppsatser. Det ter sig i uppsatserna som att man som lärare bör förhålla sig till styrdokumentet och försöka tolka och omsätta dessa i undervisningen. Detta förhållningssätt samt att styrdokumentet innehåller områden som hälsa och stresshantering (gäller Lgy11), områden som inte har tydliga undervisningskoncept förankrade idrott och hälsa-ämnets historia, gör att det här finns utrymme för förhandling om ämnets realiserade form. Uppsatserna om hälsa visar att det inte ses som problematiskt att ignorera hälsa i undervisningen och att ha som utgångspunkt att eleverna kan undvika ohälsa genom att delta i ämnets aktiviteter och träna sig i att vara fysiskt aktiva. Å andra sidan är, det som uppsatserna inte hanterar och som tycks vara en "blind fläck", synen på ämnet som ett aktivitetsämne där deltagandet är centralt. I en av uppsatserna beskrivs hur kunskapsmålen transformeras om till "aktivitets"-innehåll i bedömningsmatriser. Här finns alltså ett dilemma som även framgent säkerligen kommer vara föremål för diskussion. I flera uppsatser framkommer att deltagandet är viktigt, och i en av uppsatserna ges förklaringen i empirin genom uttalandet "att svettas ihop är att svettas ihop" (21), och en möjlig tolkning är då att deltagandet i aktiviteter, inte i första hand handlar om det som många åberopar, nämligen att det är hälsosamt att röra sig, utan att det handlar om någon form av *inkilning*. Detta menar jag indikeras också i en annan uppsats om deltagandet (25). I denna lyfts att deltagandet är viktigt för gruppbyggandet i Idrott och hälsa-sammanhang med referens till Claes Annerstedt. Ett sätt att förstå detta är att inkilningen – exempelvis i form av duschning och att svettas tillsammans med andra – syftar till att fostra eleverna på ett sätt som gör att de i vissa fall får göra avkall på delar av den egna integriteten och på så sätt blir känslomässigt bundna till gruppen. Även kontrollen över denna process framskymtar som viktig. I en uppsats uttrycker läraren att eleverna inte bör vara spridda på olika ställen i samband med undervisningen - detta även om de arbetar i grupp och senare ska visa upp vad de har lärt sig – då läraren uttrycker ett behov av kontroll över hela processen (13). Frågan är om synen på deltagandet i ämnet är en bromskloss för ämnets utveckling. Om

deltagandet i gemensamma aktiviteter ses som avgörande kommer kanske elever som inte vill göra avkall på sin integritet inte att vilja delta på lektionerna och det kommer även att bli fortsatt svårt att bedöma kunskaperna i ämnet.

Synen på ämnet som ett aktivitetsämne och betoningen på deltagandet i aktiviteterna ter sig för mig vara en avgörande fråga för ämnets framtid. Frågan är relaterad till didaktiken. Om aktiviteterna får företräde framför kunskapen och ifall den didaktiska principen innebär att "peppa" eleverna utifrån ett positivt engagemang till att delta, behövs inte didaktiken. Undervisningsfrågorna reduceras i sådana fall till frågor om metoder och koncept, vilket ju också framkommer i uppsatserna – både utifrån uppsatsernas empiri och utifrån hur teorier nyttjas i samband med analysen. Utifrån denna horisont kan jag alltså inte skymta någon förändring i ämnet.

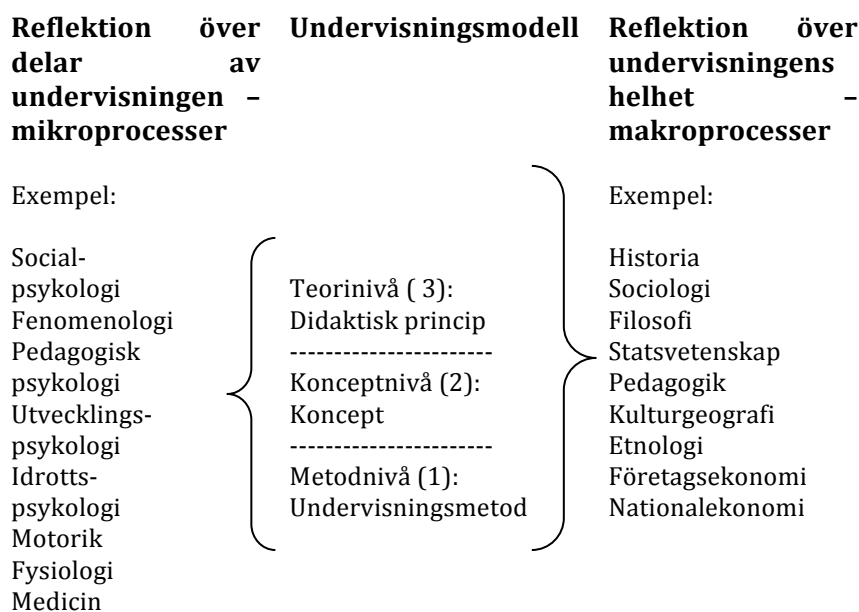
Även om idrottsläroarbildning inte direkt behandlas i uppsatserna, är det möjligt att diskutera konsekvenser för idrottsläroarbildning. Uppsatserna är ofta det sista som studenterna arbetar med i sin utbildning. Studenterna torde således visa sin samlade kapacitet när det gäller att systematiskt reflektera över undervisning i idrott och hälsa. Som framkommer saknas ofta en metodologisk stringens i uppsatserna, det vill säga att uppsatsens olika delar inte hänger samman. I några fall använder studenterna kvalitativa metoder för att undersöka "faktorer" och påverkanssamband. I andra fall används kvantitativa metod kombinerat med bekvämlighetsurval, vilket gör att det är problematiskt att dra några slutsatser om generaliserbarheten. Förutom att studenterna ter sig ovana vid vetenskapliga metoder, är de också oklara i hur de ser på valda teorier och hur de ska genomföra analyser. Detta kan ses som problematiskt då utbildningen formellt ligger på en akademisk nivå. Begreppet analys är i detta sammanhang ett vanligt förekommande begrepp - åtminstone i kursplaner - vilket borde innebära att studenterna under utbildningen blir examinerade i hur väl de kan analysera. Denna förmåga visas emellertid inte tydligt i uppsatserna.

God förmåga att reflektera över vetenskapsmetodologiska frågor torde ge goda förutsättningar att även kunna reflektera didaktiskt, och då i form av reflektion över undervisningens metodologi. Denna delstudie indikerar dock att idrottsläroarbildningar är andra sidan har goda möjligheter att utvecklas när det gäller undervisning i såväl vetenskaplig metod som i didaktisk reflektion.

Figurer

Nivå	Stöd för reflektion och handling	Exempel	Kommentar
Teori (3)	Vetenskapliga Teorier	Vetenskapliga teorier och forskning knutna till humaniora, naturvetenskap, samhällsvetenskap och teologi	Den didaktiska principen, antagandena och normerna kan relateras till vetenskapliga teorier och forskning. Den kan också relateras till den valda didaktiska modellen. Även den didaktiska modellen kan relateras till vetenskapliga teorier.
	Didaktiska Modeller	Konstruktivistisk didaktik, bildningsteoretisk didaktik, Fenomenografisk didaktik etc	
Koncept (2)	Undervisningskoncept	Projektbaserad, handlingsorienterad, kommunikativ undervisning,	Konceptnivån är en handlingsnivå. Antingen föregås handlingen, dvs arbetet med undervisningskoncept, av vetenskaps-teoretisk och forsknings-anknuten reflektion, eller används konceptet på basis av annan reflektion.
	Genomförandesstrategier	Metodträning, målorienterad undervisning, programmerad undervisning	
Metod (1)	Explicita handlingsregler	Erfarenhetsbaserade "recept" för olika situationer. T ex förra gången gick det bra när jag gjorde så här...	Denna nivå är erfarenhetsbaserad. Ledarlärarrollen påverkas också av institutionella/ verksamhets- och personliga förutsättningar
	Oreflekterade handlingar	Rutiniserat arbete och bemötanden av andra, omedvetet om styrande normer	

Figur 1. Begreppen didaktisk princip, koncept och metod i relation till den didaktiska reflektionen. Se också Jank och Meyer (2002) och Schenker (2011).

Figur 2. Ämnesdiscipliners relation till en analys av undervisningens delar eller helhet, se Schenker (2011)